

“לנשים הערביות נמאס להיות קורבן, יש שינוי ביחס לאלימות”

Print Edition

אודלי ברוך
04/02/2017

הרצח של סיהאם אזבארקה בביתה שבלוד בשבוע שעבר, המקרה ה-56 במספר מאז 2012, רק דרבן את הפעילות שנלחמות באלימות נגד נשים במגזר הערבי להחריף את מאבקן.

סיהאם אזבארקה, שנותרה בשבוע שעבר למוות בידי רעול פנים בביתה שבלוד, הצטרפה במוחה לרשימה ארוכה של 55 נשים ש**נרצחו בחברה הערבית** משנת 2012 ועד היום. רציחות אלה הביאו כבר מזמן לידי התערורות בקרב נשים פעילות חברתיות בחברה הערבית, שמפנות אצבע מאשימה כלפי הרווחה, המשטרה והחברה הערבית הפטריארכלית, תוך כדי סיכון חייהן.

“הסכנה האמיתית לנשים לא טמונה באקטיביזם, אלא באפתיות ואדישות בחברה הערבית והחברה הישראלית”, אומרת כעת סמאח סלאימה, מייסדת עמותת נע”ם (נשים ערביות במרכז), שהוקמה ב-2009 בעקבות סדרת מקרי רצח של נשים ברמלה-לוד. “יש כמה פעילות נגד הזרם שמפחדות לדבר, אבל אם כל הנשים ישמיעו קולן, אז נהיה המונים ומי יעמוד נגדנו?”

תמונתה של אזבארקה (30) לא פורסמה לאחר הרצח משום שמשפחתה סירבה לכך. לאחר הרצח דווח באמצעי התקשורת כי היא הייתה פעילה חברתית בעמותת נע”ם, אך סלאימה טוענת שמדובר בטעות, וכי למעשה אזבארקה הייתה אישה קשת יום. “אחותה היא שפעילה אצלנו מאז שהייתה נערה, והיום היא סטודנטית ואקטיביסטית בתחום האלימות, במיוחד כלפי נערות”, אומרת סלאימה.

“סיהאם גרה בסמוך למשרד של העמותה שבלוד, ולצערי היא חיה בשכונת עוני ובהזנחה, לא הצליחה להשלים את הלימודים שלה ועבדה קשה כדי לפרנס את משפחתה ולעזור להוריה בכלכלת הבית. היה לה חלום ללמוד ולהוציא רישיון, למצוא שותף לחיים ולבנות משפחה, אבל כל החלומות האלו נקטעו, והיא הצטרפה לרשימה של נרצחות לוד”.

“אזבארקה הייתה במקלט לנשים מוכות ולא פעילה פוליטית כפי שפורסם, ובטח שהיא לא נרצחה בגלל זה”, אומרת גם מנאל שלבי, מייסדת עמותת אדאר, שהושקה רשמית בשבוע שעבר, כדי להיאבק בתופעת האלימות נגד נשים במגזר הערבי באמצעות מתן כלים לעובדים סוציאליים במגזר הערבי לאבחון נשים בסיכון.

“מי שגלגל את המידע הזה עשה דבר מסוכן עבורנו הנשים, והדבר נעשה ככל הנראה במכוון על ידי גורמים בקהילה מתוך אינטרס להרתיע נשים בחברה הערבית מפני פעילות חברתית ומאבק למען זכויות האישה ונגד אלימות כלפיה. חובה לכתוב את האמת, כדי שנשים יתעוררו וימשיכו לפעול ולמגר את האלימות נגדן”.

ביטוי שגוי

על פי הסטטיסטיקה של ד”ר נוהאד עלי מהחוג לסוציולוגיה ולאנתרופולוגיה במכללה האקדמית גליל מערבי **וראש תחום ערבים-יהודים-מדינה במוסד שמואל נאמן שבטכניון**, הנתון של 56 נשים בחברה הערבית שנרצחו מ-2012 ועד היום מחולק כך: ב-2012 נרצחו 9 נשים, ב-2013 - 15 נשים, ב-2014 - 8 נשים, ב-2015 - 14 נשים, ב-2016 - 9 נשים, ואזבארקה היא הנרצחת הערבייה הראשונה בשנת 2017.

בערים לוד ורמלה לבדן נרצחו לפחות 40 נשים ערביות ב-30 השנים האחרונות. רוב מקרי הרצח התרחשו על רקע המונח השנוי במחלוקת “רצח על כבוד המשפחה”.

“התופעה של רצח על כבוד משפחה היא חדשה יחסית בישראל וקיימת בעיקר ב-15 השנים האחרונות”, טוען ד”ר עלי. “משנות ה-40 ועד שנות ה-60 היה מקרה אחד או שניים של רצח תחת כבוד המשפחה. המונח הזה תפס תאוצה, כאשר החברה הערבית החלה לעבור הליך של מודרניזציה, ונשים החלו לדרוש עצמאות, יצאו ללימודים ולעבודה, יצאו מגבול הפיקוח החברתי של הגבר וחרגו מנורמות מסוימות שקיימות בחברה הפטריארכלית הערבית. במקביל, צריך לזכור שבחברה הערבית כבוד המשפחה הוא ערך עליון. וכך, בתחילת שנות ה-80 החלו להירצח נשים על רקע זה”.

ד”ר עלי מצדו מתנגד לשימוש במונח הזה. “הביטוי רצח על כבוד המשפחה הוא שגוי מיסודו, ויש למגר אותו מהיסוד, משום שלא רק שהאישה נרצחה, אלא גם מכתמים את שמה כאילו פגעה בכבוד המשפחה”, הוא אומר. “מה גם שהמחקרים שלי הראו שחלק ניכר מהצעירות שנרצחו על כבוד משפחה - בסופו של דבר התברר שהן היו בתולדות. בנוסף, הביטוי ‘רצח על כבוד המשפחה’ מוריד מחומרת הפשע ומעניק לו לגיטימציה תרבותית, ואסור שזה יקרה. משפחה שרוצחת את הבת שלה תחת תירוץ והמשגה של כבוד - זו משפחה שאין לה כבוד, ובטח שאינה משקפת את המיינסטרים של החברה הערבית”.

“הגיע הזמן להוציא את הביטוי הזה מהלקסיקון של החברה הישראלית ומהתודעה הגברית הריקה, כי הוא מפחית בחומרת המעשה, שהוא רצח לכל דבר”, אומרת גם סלאימה. “רצח מגדרי מתבצע בכל החברות, כי יש גבר אלים ומסוכן בסביבה שחושב או מאמין שהנשים בסביבתו צריכות להיכנע לשליטתו ומשתמש בכל האמצעים והכלים שיש לו כדי להפעיל לחץ, להכאיב לנשים כדי לשלוט בהן ואף לרצוח אותן”.

“נושא האלימות נגד נשים בחברה הערבית תופס לאחרונה כותרות עוד לפני נושאים כמו שוויון, הקונפליקט היהודי-ערבי או הכלכלה, משום שנשים התחילו להיאבק באלימות שמופנית כלפיהן”, אומר ד”ר עלי. “נשים כבר לא מפחדות להגדיר עצמן פמיניסטיות, להיות אקטיביסטיות. יש נשים שמעלות ביקורת וכותבות סטטוסים נגד התנהלות החברה הערבית בנושא של אלימות נגד נשים, מה שלא היה מקובל עד לפני שש שנים”.

לדברי סלאימה, נשים בחברה הערבית הבינו את החשיבות שבמאבק באלימות. “יש יותר ויותר עמותות בחברה הערבית הפועלות למען נשים”, היא אומרת. “מאז שעמותת נע”ם החלה לפעול, מספר הנשים שמשתתפות במאבק פעיל נגד אלימות עלה במאות. אם פעם היינו חמש נשים שעומדות בצומת ומפגינות נגד רצח של אישה, אז היום עומדות מאות, ובכפנים גלויות, בלי להתנצל”.

“לנשים הערביות נמאס להיות קורבן, והן משמיעות את קולן יותר ויותר, מפגינות ומובילות מחאות למרות הסכנה שבדבר”, אומרת גם סמר סמארה (50) פעילה חברתית למען קידום נשים בחברה הערבית ומדריכה סוציאלית במחלקה לקידום נוער בטירה. “יש שינוי גורף ביחס של נשים בחברה הערבית לנושא האלימות והרצח כלפיהן. יותר ויותר נשים מתלוננות על אלימות כלפיהן – אלימות מינית, כלכלית או פיזית, וניתן לראות את ההתעוררות הזאת בשיעור הגירושים בטירה, למשל, שבחמש השנים האחרונות עלה ב-60%. נשים מתנגדות ליחס האלים כלפיהן ומתגרשות בגלל אלימות, מה שלא היה קורה בעבר”.

בנוסף, התחיל הנוהג של חוגי בית בחברה הערבית, קבוצות של נשים שעוברות בין בתים ומדברות על נושא של אלימות נגד נשים, כדי להעלות את המודעות לכך. אצלנו בטירה יש שתי קבוצות כאלה, שעוברות בבתיים ובבתי ספר ומדברות על העצמה נשית, כדי לקדם את מעמד האישה בחברה הערבית”.

“מפסידות מראש”

אלא שכאמור, הפעילות הזאת גובה לא פעם מחיר כבד. “זה לא פשוט לעמוד על שלך ולהביע את עמדותייך כשאת נמצאת תחת עין בוחנת ובסכנת חיים”, אומרת סלאימה. “בעקבות דברי הביקורת שאני משמיעה והפעילות שלי נגד אלימות כלפי נשים קיבלתי איומים רבים. העלו תמונה שלי לפייסבוק וכתבו שם: ‘תזהרו מהפרחה הזאת’. כתבו שאני מקיימת יחסי מין עם נשים, מסיתה את בני הקהילה לתרבות רעה ומרחיקה אותם מהדת. עשו לי שיימינג. אבל אותי איש לא ישתיק, כי אני לא יושבת בחיבוק ידיים ומחפשת מישהו שישמור עלי ויציל אותי. אני נלחמת בכל האמצעים ומזמינה נשים אחרות גם לעשות זאת, כי רק ככה יהיה שינוי. ברור שיש לזה מחיר, כי גברים תמיד יתרחקו מנשים חזקות, משום שאנחנו מאיימות על המקום שלהם”.

“אני פעילה פוליטית למעלה מ-20 שנה וזוכה ליחס של כבוד משום שאני לא מפחדת לדבר”, אומרת שלבי. “יש נשים אקטיביסטיות שמסתובבות בחשש ועושות את הפעילות שלהן בחשאי, כי הן פוחדות שזה יפגע להן בזוגיות, במשפחה ובחיים שלהן, ויש להן בסיס לחששות אלו. אני באופן אישי טרם קיבלתי איומים, אבל משלמת מחיר אישי על פעילותי ולמרות זאת אמשיך להרים קולי נגד דיכוי ורצח נשים בקהילה”.

לדברי סלאימה, כדי למנוע את הרצח הבא בקהילה, המשטרה והרווחה חייבות לשנות את מדיניותן. “משטרת ישראל כביכול העניקה אוטונומיה לציבור הערבי לנהל את עצמו, והיא לא מתערבת בנושאים אקוטיים”, היא אומרת. “כך, למשל, יש בלוד וברמלה משפחות פשע ידועות למשטרה היטב שיש להן נשק זמין, אז למה לא לעזור אותן? למה אין תצפיות? רוב מקרי הרצח של נשים מתבצעים על ידי רעולי פנים ואינם מפוענחים כלל על ידי המשטרה”.

כמו כן, דווקא במקומות נפיצים כמו רמלה ולוד יש היעדר תקציבים, ועל כל עובד סוציאלי יש 250 תיקים שבהם הוא מטפל. אז מה הסיכוי שאותו עובד יאתר אישה במצוקה בזמן הנכון? כדי להילחם באלימות נגד נשים ולמנוע את רצח האישה הבאה בחברה הערבית, צריך לשלב בין פעילות חברתית, משטרה ורווחה, אחרת אנחנו מפסידות מראש”.

“הבעיה המרכזית היא שיש מצוקה של עובדים סוציאליים המתמחים בנושא של אלימות, ואלו הקיימים עומדים בפני חוסר אוניס, נטולי כלים בכל הנושא של התמודדות עם אלימות כלפי נשים”, מוסיפה שלבי. “הם מעולם לא קיבלו הכשרה מיוחדת של כיצד לעמוד מול אישה שעוברת התעללות, ובטח שלא ידעו איך לאבחן את מידת המסוכנות שבה היא חיה ומתי ואם כדאי להוציא אותה מהבית. רק בלוד כיום ידוע על 80 נשים מאוימות ברצח, שהלכו והודיעו שהן בסכנה, ואין מה לעשות עם זה כי אין מספיק תקנים

של עובדים סוציאליים. כדי שיהיה בחברה הערבית שינוי של ממש בכל נושא האלימות נגד נשים ורציחתן, צריך שיתוף פעולה בין המדינה למוסדות שלה ולעמותות שלנו. כולם חייבים להתגייס כדי להציל את האישה הבאה."

סעיד תלי, המפקח הארצי לאלימות במשפחה במשרד העבודה והרווחה מסר: "2016 נרצחו על ידי בן זוג 11 נשים בכלל, חמש מהן ערביות, שמונה נשים נרצחו על ידי בן משפחה אחר, מתוכן ארבע ערביות, סך הכל נרצחו בין תשע לעשר נשים בחברה הערבית, כי לגבי העשירית הנושא טרם הובהר. 40% מהנשים שנכנסות למקלטים לנשים מוכות הן ערביות. סיבת הרצח לא תמיד ברורה, לעתים מדובר ברצח על כבוד משפחה, לעתים בסכסוכי גירושים, בעיה נפשית או סכסוך כלכלי.

בארץ פועלים כיום 102 מרכזים ויחידות לטיפול ומניעת אלימות במשפחה, 30 מהם נמצאים בחברה הערבית ובשנה האחרונה טופלו בהם כ-1,700 משפחות מהחברה הערבית. לצערי, יש בחברה הערבית בין 44 ל-60 עובדי אלימות סוציאליים, משום שחלק גדול מהעובדים הסוציאליים הערביים בוחר שלא להיכנס לתחום זה, שהנו מורכב בחברה הערבית. למשל, מכרזים שפרסמנו בדרום ובמרכז - רמלה לוד נותרו ללא היענות של עובדים סוציאליים ערבים שמפחדים להיות בין הפטיש לסדן.

מצד אחד, הם חייבים לבצע את עבודתם; מצד שני, לעתים הם מאוימים על ידי המשפחה וזה מקשה על העבודה של העובדים הסוציאליים האמונים על טיפול באלימות במשפחה. טיפול באלימות כנגד נשים מעסיק אותנו, ואנחנו מקדישים יותר ויותר הכשרות לעובדים סוציאליים עבור משפחות בחברה הערבית. בקרוב ייפתח קורס יעודי שיחתן מענה ספציפי לעובד הסוציאלי הערבי ויהיה מותאם לסוגיות בהן הם נתקלים בטיפול בקהילה."